

ЩОДО ТАКТИКИ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ

REGARDING THE TACTICS OF CONCLUDING A PLEA AGREEMENT IN THE STRUKTURE OF FORENSIC METHODOLOGY

Бояров В.І., к.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академія адвокатури України

Сидій Я.В., прокурор
Київська окружна прокуратура № 6

У статті автори розглядають деякі проблемні питання тактико-криміналістичного забезпечення однієї з компромісних процедур, передбачених у чинному КПК України – укладення угоди про визнання винуватості.

Розглядається сутність змін у чинному кримінальному процесуальному законодавстві у порівнянні з законодавством, діючим до 2012 р., які суттєво змінили статус прокурора. Прокурор є персонально незмінним й реалізує функцію обвинувачення (кримінального переслідування) на досудовому слідстві у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а в суді – як публічний обвинувач. У зв'язку з цим, автори обґрунтовують необхідність передбачення особливостей тактиці підтримання обвинувачення у криміналістичній методиці: або у вигляді базової криміналістичної методики підтримання обвинувачення, або у вигляді окремого (заключного) підрозділу методики розслідування, або у вигляді тактичних операцій, проведення яких може бути передбачена в інших підрозділах методики.

Загальні питання тактики укладення угоди про визнання винуватості, на думку авторів, можуть бути визначені у базовій криміналістичній методиці підтримання публічного обвинувачення (наприклад, у розділі, присвяченому тактиці участі прокурора в особливих порядках кримінального провадження). Або в криміналістичній методиці розслідування окремих категорій злочинів (зокрема, найбільш складних для розслідування, для яких визнання підозрюваним своєї вини виступає важливим моментом у розкритті злочину та викритті інших учасників злочинних дій) у розділі, присвяченому заключному етапу розслідування де передбачена тактика підтримання обвинувачення або в інших підрозділах у вигляді тактичних операцій: «досягнення компромісу з підозрюваним (обвинуваченим)», «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину» та «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» та ін. Визначення особливостей криміналістичного забезпечення укладення угоди про визнання винуватості, встановлених на основі загальних закономірностей виявлення, вивчення і використання доказової інформації, значно підвищить ефективність розслідування злочинів.

Ключові слова: криміналістична методика, тактика підтримання публічного обвинувачення, угода про визнання винуватості.

In the article, the authors consider some problematic issues of tactical and forensic support of one of the compromise procedures provided for in the current Criminal Procedure Code of Ukraine – the conclusion of an agreement on admission of guilt.

The essence of the changes in the current criminal procedural legislation in comparison with the legislation effective before 2012, which significantly changed the status of the prosecutor, is considered. The prosecutor is personally immutable and implements the function of prosecution (criminal prosecution) at the pre-trial investigation in the form of procedural management of the pre-trial investigation, and in the court – as a public prosecutor. In this regard, the authors justify the need to foresee the specifics of the prosecution tactics in the forensic methodology: either in the form of the basic forensic methodology of the prosecution, or in the form of a separate (final) subdivision of the investigation methodology, or in the form of tactical operations, the conduct of which can be foreseen in other subdivisions of the methodology.

General issues of the tactics of concluding a plea agreement, according to the authors, can be determined in the basic forensic methodology of maintaining a public accusation (for example, in the section devoted to the tactics of the prosecutor's participation in special procedures of criminal proceedings). Or in the forensic method of investigation of certain categories of crimes (in particular, the most difficult to investigate, for which the suspect's recognition of his guilt is an important moment in solving the crime and exposing other participants in criminal actions) in the section dedicated to the final stage of the investigation, where the tactics of maintaining the prosecution are provided, or in other subdivisions in the form of tactical operations: "achieving a compromise with the suspect (accused)", "checking the testimony of the suspect who admits his guilt" and "ensuring the safety of the suspect (accused)", etc. Determining the features of forensic support for entering into a plea agreement, established on the basis of general laws of detection, study and use of evidentiary information, will significantly increase the effectiveness of the investigation of crimes.

Key words: forensic technique, public prosecution tactics, plea agreement.

Постановка проблеми. Тенденції сучасного етапу розвитку криміналістичної тактики і методики визначаються радикальними змінами доказової парадигми, заснованої на змагальній ідеології реформованого кримінального процесу [1, с. 97–98]. Серед інших новел чинного КПК України (далі – КПК) важливе місце належить компромісним процедурам між сторонами кримінального провадження, зокрема, угодам про визнання винуватості, що позитивно впливає на ефективність розслідування, судового розгляду кримінальних проваджень, а також на процес подолання протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб. У зв'язку з цим, тактичні рекомендації щодо підготовки та укладення угод, як на досудовому слідстві так і під час судового розгляду, повинні бути передбачені в структурі окремих криміналістичних методик, предметом яких є найбільш складні для розслідування кримінальні провадження: або у вигляді відповідного підроз-

ділу або у підрозділі, присвяченого допиту підозрюваного. Тактика укладення угоди про визнання винуватості є різновидом тактики публічного обвинувачення, але питання про можливість укладення угоди виникає, як правило, під час досудового слідства і реалізується у вигляді тактичної операції – «досягнення компромісу з підозрюваним (обвинуваченим)», та пов'язаними з нею іншими операціями: «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину» або «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» [2, с. 265–371].

Стан опрацювання цієї проблематики. Питання процесуальної регламентації кримінального провадження на підставі угод активно досліджувалися у вітчизняній науковій літературі, зокрема, були предметом дослідження у наукових працях Аленіна Ю.А., Власової Г.П., Гловюк І.В., Гринюка В.О., Капліної О.В., Кісліциної І.О., Когутича І.І., Лобойка Л.М., Назарова В.В., Нора В.Т.,

Пушкаря П.В., Рогатюка І.В., Сіроткіної М.В., Тітка І.А., Удалової Л.Д., Фаринника В.І., Філіна Д.В., Шило О.Г. та багатьох ін. Проте, особливостям тактико-криміналістичного забезпечення укладення угоди про визнання винуватості, зокрема, тактичним аспектам діяльності прокурора – спочатку як процесуального керівника досудового розслідування, а потім, як обвинувача – з боку науковців достатньої уваги приділено не було.

Тому в цій статті ми ставимо перед собою в якості наукового завдання спробу визначити місце тактики дій прокурора (процесуального керівника досудового розслідування та публічного обвинувача) під час ініціації, підготовки та укладення угоди про визнання винуватості в структурі криміналістичної методики.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична методика традиційно розглядається як система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій з організації й здійснення розслідування та попередження злочинів, і вивчає два специфічні, діалектично взаємопов'язані об'єкти: злочин і розслідування [3, с. 5, 25–26], а за наявності процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням, в умовах чинного КПК, «розслідування» перетворюється у «діяльність щодо кримінального переслідування» [4, с. 258]. Треба підтримати думку Глюк І.В., яка обгрунтовано розглядає обвинувачення як форму та етап такої кримінальної процесуальної функції, як кримінальне переслідування, зазначаючи, що систему кримінально-процесуальних функцій побудовано за трьома рівнями де в основоположному (первинному) рівні передбачені кримінальне переслідування, захист та правосуддя, а у вторинному рівні, серед інших, передбачені розслідування та прокурорський нагляд [5, с. 12].

За реалій дії КПК 1960р. слідству пропонували в якості певного інструментарію усічені, а не повноструктурну криміналістичну методику, яка задовольняла слідчого. Для останнього, як основного «споживача» цієї методики, важливим було отримання рекомендацій з розслідування на основі даних щодо елементів криміналістичної характеристики; обставин, які підлягають доказуванню та, головне – щодо особливостей проведення окремих слідчих та інших процесуальних дій на початковому етапі розслідування. У той же час, прокурор здійснював наглядову функцію яка не мала нічого спільного з сучасною формою нагляду – процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням, а прокурор, якій підтримував обвинувачення, не був тісно пов'язаний з наглядом за розслідуванням, і отримував цей статус – обвинувача, коли справа направлялася до суду з обвинувальним висновком.

За традиційною (усталеною) схемою, формування окремої криміналістичної методики проходить за результатами вивчення та аналізу слідчої, судової практики (досудового розслідування та результатів судового розгляду кримінальних проваджень), інформаційних листів, вказівок, нормативних актів, екстраполяції досвіду розслідування аналогічних злочинів в інших країнах та ін. Окрема методика (особливо, у вигляді дисертаційного дослідження) традиційно охоплювала початковий, наступний й заключний етапи розслідування. Їх розробниками основна увага приділялася особливостям початкового етапу розслідування (в тому числі – дослідчої перевірки) і деякою мірою – наступному етапу, оскільки передбачалося, що на цих двох етапах найчастіше встановлюється особа злочинця (розкриття злочину на практиці традиційно пов'язували з пред'явленням обвинувачення чи (зараз) з моментом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення). Поза уваги залишався заключний етап розслідування, оскільки він вважався формальним. Це ж стосується й змісту монографічних видань, які готувалися, переважно, на основі конкретних дисертаційних досліджень зазначеного спрямування, а також методичних посібників. Як зазначає про-

фесор Шепітько В.Ю., такий підхід розв'язує лише «дисертаційну» або описово-інформаційну функцію [6, с. 446]. Когутич І.І. з цього приводу зазначає, що до цього часу немає відповіді на запитання: «Якою ж методикою необхідно керуватись під час наступних етапів розслідування та судового розгляду кримінальних справ?» [7, с. 337]. Тактика підтримання публічного обвинувачення, як можливий заключний підрозділ в структурі криміналістичної методики не був передбачений і, якщо рекомендації з цього питання розроблялися, то у «відриві» від окремої криміналістичної методики.

Такий стан був цілком виправданим коли йшлося про злочини, розслідування яких не викликає значних складнощів, оскільки в умовах дії КПК 1960 р. вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство лише формально декларувало існування, як під час досудового розслідування, так і судового розгляду, змагальності та рівності сторін. За сучасних умов, такі методики не завжди є ефективними в силу своєї неповноти, оскільки лише частково виконуються функції окремих криміналістичних методик (описово-інформаційної, пізнавально-прагматичної, прогностично-евристичної та ін. [8, с. 90–91]).

Таким чином можна констатувати, що окрема криміналістична методика традиційно охоплює лише початковий етап досудового розслідування, а тактика, наприклад, підтримання публічного обвинувачення до цього часу не знаходить свого місця в окремих методиках розслідування. Треба виходити з того, що за чинним КПК слідчий вже є стороною обвинувачення. Але найважливішим є те, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ч. 2 ст. 36 КПК) і в подальшому це процесуальне керівництво трансформується в підтримання публічного обвинувачення. При цьому центральною є стадія судового розгляду, оскільки саме там вирішується питання щодо винуватості/невинуватості особи та найбільш повно проявляється змагальність та рівноправність сторін.

У спрощеному вигляді, процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням (з позицій криміналістики) можна представити як здійснення прокурором певного (регулюючого) впливу на хід актуалізації доказів – тобто він бере участь у діяльності з формування доказів в якості суб'єкта контролю у двох формах: або шляхом впливу на пояснення слідчого щодо фактів, обставин при формуванні доказів або шляхом особистого проведення слідчих (розшукових) дій, з наступним контролем за формуванням криміналістичної моделі діяльності з доказування злочинів, процесуальної реалізації результатів розслідування кримінального провадження. Далі – реалізація системи доказів під час розгляду кримінального провадження у суді, якій передують певна аналітична діяльність з визначення методики й тактики найбільш ефективного здійснення перевірки й оцінки криміналістичних засобів і методів доказування, та визначення тактики й методики підготовки та участі у розгляді кримінального провадження в суді, а також виявлення й встановлення дефектів при реалізації системи доказів у суді (слідчі помилки, зловживання процесуальними правами з боку учасників і сторін кримінального процесу та ін.).

Йдеться про персональну незмінність фігури прокурора в рамках одного кримінального провадження, процесуальний статус якої зазнає деяких принципів трансформації при переході від однієї стадії до іншої. Треба також зазначити, що за Основним законом України (п. 2 ч. 1 ст. 131-1) прокурор не тільки здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, але й «здійснює організацію» цієї діяльності, що можна трактувати як організацію розслідування конкретного кримінального провадження, оскільки загальні питання організації розслідування покладені на керівника органу досудового

розслідування (ч. 1 ст. 39 КПК). За правовою природою зазначене процесуальне керівництво розглядається як «специфічний багатоетапний напрям кримінально-процесуальної діяльності прокурора, спрямованого на ефективну організацію досудового розслідування з використанням комплексу владно-розпорядчих повноважень» [9, с. 3], а функція безпосередньої участі прокурора у досудовому розслідуванні розглядається як допоміжна (додає) [10, с. 178–194]. Треба зазначити, що процесуальне керівництво у тому вигляді, в якому воно визначено в КПК, нагадує звичайне керівництво розслідуванням, а отже цей статус прокурора може свідчити про наявність в прокуратурі досудового слідства, тобто функції прокуратури, яка не передбачена Конституцією України (це питання потребує окремого серйозного дослідження з боку науковців-процесуалістів [11]).

Питання поширення криміналістичної методики розслідування на судовий розгляд до цього часу залишається невизначеним, хоча проблема розвитку криміналістичної тактики судового слідства ініційована ще у 1964–1969 рр. видатним вітчизняним криміналістом Ароцкером Л.Ю. В наші часи ці питання досліджували у своїх наукових працях Бойко Ю.Л., Когутич І.І., Лебезя Л.А., Мирошниченко Ю.М., Попелюшка В.О., Шепітько В.Ю. та багато ін.

Традиційно тактику підтримання публічного обвинувачення розглядають у складі «тактики судового розгляду», «судової тактики» чи «тактики суду». Зокрема, Мирошниченко Ю.М. тактику судового розгляду кримінальних проваджень розглядає як складову криміналістичної тактики, включаючи наукові основи судової тактики, тактику суду й тактику обвинувачення [12, с. 13; 13, с. 149]; у Попелюшка В.О. судова тактика – наукова категорія у вигляді системи криміналістичних і напрацьованих судовою практикою тактичних способів та прийомів діяльності прокурора, захисника та суду в судовому розгляді справи з метою найбільш доцільного їх використання для ефективного досягнення процесуальних цілей [14, с. 255]; Когутич І.І. розглядає судову тактику як «сумарну» – тобто це й тактика обвинувачення і захисту, а також поєднуюча їх тактика суду (судді) [15, с. 47]; Шепітько В.Ю. припускає формування «змагальної» криміналістики у зв'язку з необхідністю забезпечення сторін кримінального провадження криміналістичними прийомами, методами й засобами та підтримуючі «справедливість тези про віднесення до предмету криміналістики закономірностей розгляду дослідження злочинів» [16, с. 8]; Шевчук В.М., розглядаючи криміналістичну методику в широкому розумінні, пропонує чотири підсистеми криміналістичної методики: (1) методику розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; (2) методику судового розгляду окремих категорій кримінальних проваджень, (3) методику професійного захисту та (4) методику підтримання публічного обвинувачення [17, с. 260].

Основною метою окремої криміналістичної методики є формування системи доказів, необхідних для обґрунтування правових рішень у кримінальному провадженні. І саме ця мета обумовлює певну функціональну структуру та зміст окремих криміналістичних методик, а всі її суб'єкти-виконавці, на основі цієї методики приймають оптимальні рішення в умовах високої ефективності взаємодії. Отже, діяльність прокурора, як під час досудового розслідування так і в суді потрібно включати до відповідних методик розслідування (питання організації розслідування, тактики; перемовини щодо укладення угоди про визнання винуватості та ін.). Для суду – знання криміналістичної методики окремої категорії злочину дозволять правильно оцінити результати проведеного розслідування, а у подальшому – моделювати виникнення та вирішення певних судових ситуацій, правильно підготуватися до слухання справи та ін. Це ж є актуальним

й для захисту, в тому числі в контексті передбачення дій обвинувачення.

Для створення повноструктурних методик розслідування треба зосередити увагу на протоколі (запису) судового розгляду з аналізом тактики підтримання публічного обвинувачення, захисту, зокрема, моделювання поведінки та реагування на дії захисту, суду (судді), потерпілого та інших учасників кримінального судочинства. Важливою є розробка питань, пов'язаних з вивченням та аналізом обстановки та умов розслідування і судового розгляду окремих категорій кримінальних проваджень; визначення найбільш ефективних засобів позитивного впливу на таку обстановку, яка негативно впливає на розслідування та судовий розгляд (тактика застосування негласних слідчих (розшукових) дій на досудовому слідстві, заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, використання положень ст. 225 КПК, допит в суді в режимі відео конференції та багато ін.). Зрозуміло, кожний судовий розгляд є індивідуальним, але завжди є щось спільне (типове), закономірне. Саме внаслідок наявності таких загальних закономірностей виникнення, вивчення й використання інформації під час підготовки до розгляду справи в суді та безпосереднього її розгляду можна використовувати ці методичні напрацювання [7, с. 339–340].

Пропонується, зокрема, за аналогією з базовою криміналістичною методикою розслідування злочинів [18, с. 231–242] формувати базову методику підтримання публічного обвинувачення, яка буде загальною універсальною моделлю, де будуть передбачені загальні рекомендації та визначені особливості тактики участі (підтримання публічного обвинувачення) прокурора у підготовчому провадженні, в суді першої, апеляційній та касаційній інстанціях, в суді присяжних; провадженнях на підставі угод, щодо неповнолітніх, щодо окремих категорій осіб; тактики перехресного допиту та багато ін. Саме на базі такої методики в наступному можуть бути створені конкретні (окремі) методики підтримання обвинувачення в окремих групах кримінальних проваджень.

Структура такої методики підтримання публічного обвинувачення (в окремих категоріях кримінальних проваджень, пов'язаних із розслідуванням якихось злочинів або їх груп) може включати: кримінально-правову характеристику злочинів (які є предметом розслідування); типові докази; типові слідчі помилки (в тому числі поширені зловживання процесуальними правами сторонами провадження); типові версії захисту, судові ситуації; а також: підготовка до судового розгляду, тактика участі у підготовчому провадженні, судовому слідстві та дебатах, особливості тактики участі прокурора в апеляційному та касаційному оскарженні судових рішень та ін.

Але, з врахуванням статусу сучасного прокурора (зокрема, його персональної незмінності) і використання на досудовому слідстві окремих криміналістичних методик розслідування, можливе включення до такої методики відповідного підрозділу, присвяченого тактиці підтримання публічного обвинувачення в суді, який буде, по-перше, логічним завершенням (заключним підрозділом) методики, яка набуває ознак повноструктурної; і, по-друге, це дасть відповідь на запитання щодо сутності криміналістичної методики розслідування: або це особливості розслідування або це стратегія розслідування. При цьому стратегія розслідування на заключному етапі буде відповідати позиції (лінії) обвинувачення.

В окремих криміналістичних методиках можуть передбачатися й такі (процесуальні) процедури, які характерні як для досудового розслідування, так і судового розгляду. Наприклад, коли йдеться про укладення угоди про визнання винуватості (як відомо, ініціація цієї угоди можлива з моменту повідомлення особі про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 5 ст. 469 КПК), тактика відповідної (компромісної)

процедури може бути передбачена у вигляді тактичних операцій, які вирішують зазначене локальне завдання розслідування, серед яких дві – обов'язкові: «досягнення компромісу з підозрюваним (обвинуваченим)» і «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину», а також – «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)» (наприклад, у провадженнях про організовану злочинну діяльність) та ін.

Висновки. У чинному КПК України передбачені новели, які суттєво змінили досудове слідство та судовий розгляд, що потребує удосконалення криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора, зокрема, створення методики розслідування окремих видів злочинів, які б охоплювали, крім стадії досудового розслідування, також й (повністю або частково) судовий розгляд кримінальних проваджень щодо окремих груп злочинів.

Криміналістична методика, основною метою якої є формування системи доказів, не може обмежуватися тільки досудовим розслідуванням, оскільки прокурор – процесуальний керівник досудового розслідування – в силу своєї персональної незмінності, використовує під час досудо-

вого розслідування (як і слідчий) криміналістичну методику з метою формування системи доказів, а під час судового розгляду, на нього покладений обов'язок доведення обставин, як підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (в тому числі, під час проведення тактичних операцій, які можуть починатися на досудовому слідстві, а фінальна їх стадія – під час судового розгляду, наприклад, «досягнення компромісу з підозрюваним (обвинуваченим)», «забезпечення безпеки свідка (потерпілого, підозрюваного)», «перевірка показань підозрюваного, який визнає свою вину» та ін. В криміналістичній методиці потрібно передбачати (в заключному розділі тексту методики, наприклад) певні рекомендації обвинувачу з формування системи організаційно-підготовчих (підготовка прокурора до підтримання публічного обвинувачення, інформаційно-аналітичне забезпечення обвинувачення та взаємодія сторони обвинувачення з іншими учасниками процесу), особливостей тактики судових та інших процесуальних дій, які розробляються в результаті упорядкування використання різних криміналістичних засобів та методів для вирішення завдань кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мирошніченко Ю.В. Розвиток криміналістичної тактики на стадії зрілої науки. *Вісник НТТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 3 (47) 2020 С. 96–100.
2. Сидій Я.В. Щодо процедури угоди про визнання винуватості у контексті співробітництва підозрюваного з обвинуваченням. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 365–371. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.68>
3. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса, Фенікс, 2007. 260с.
4. Мукієнко Д.С. Формування криміналістичної методики підтримання державного обвинувачення (постановка проблеми). *Науковий вісник публічного і приватного права.* Вип. 1–2, 2016. С. 257–260.
5. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2016. 40 с.
6. Шепітько В.Ю. Проблеми типізації окремих криміналістичних методик. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* 2017. Т. XIX. С. 445–451.
7. Когутич І.І. Поняття та місце методики підтримання державного обвинувачення в суді у системі криміналістики. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* Випуск 59. С. 334–342.
8. Щур Б.В. Функції окремих криміналістичних методик. *Науковий вісник Чернівецького університету.* Правознавство. Вип. 578. 2011. С. 89–92.
9. Попович О.В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. 20 с.
10. Юрчишин В.М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: поняття, призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Технодрок, 2014. 276 с.
11. Сирота Дмитро, Слободянюк Тетяна. Функція досудового розслідування прокуратури. *Підприємство, господарство і право.* 9/2020. С. 234–239.
12. Мирошніченко Ю.М. Правові і тактико-організаційні основи судового розгляду кримінальних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Київ: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2011. 18 с.
13. Мирошніченко Ю.М. Тактика суду в системі криміналістики: структурно-функціональний аналіз: монографія. Харків: Панов, 2019. 228 с.
14. Попелюшко В.О. Тактика судового розгляду. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломеева та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 249–255.
15. Когутич І.І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія. Львів: Тріада плюс, 2009. 448 с.
16. Шепітько В.Ю. Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2018. № 18. С. 4–9.
17. Шевчук В.М. Структура окремої криміналістичної методики: сучасні наукові підходи та перспективи дослідження. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Серія: юридичні науки.* Том 31(70). № 4.2020. С. 252–261.
18. Журавель В.А. окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична».* 2015. Вип. 1. С. 187–200.